

Halász Aladár

A FENYŐHELYETTESÍTÉS KÖZGAZDASÁGI FELTÉTELEI*

Iparifa fogyasztásunknak 1971-ben 44⁰/₀-át a fenyő fatermékek (gömbfák, fűrész- és ládaipari termékek), 29⁰/₀-át a lombos fatermékek, 7⁰/₀-át a lemezipari termékek és 20⁰/₀-át a papíripari termékek képviselték.

A *fenyő fatermékek* tehát — az ugyancsak jórészt fenyőből gyártott papíripari termékek nélkül is — *iparifa fogyasztásunk döntő hányadát képviselik.*

Fenyő felhasználásunk növekedése 1965-ig messze elmaradt a nemzeti jövedelem és az összes iparifa fogyasztás növekedésétől. Az 50-es évek első felében ezek felhasználása a sokoldalú korlátozás következtében csökkenő tendenciát mutatott. 1965 után viszont — a felhasználás korlátozásának az új irányítási rendszer bevezetésével történt feloldása, ezzel egyidejűleg a jobb ellátás (több importlehetőség) biztosítása és a helytelen árviszonyok következtében — a felhasználás rohamosan növekedni kezdett és az utolsó hat év alatt *a fogyasztás növekedési üteme — a nemzetközi tapasztalatokkal szöges ellentétben — erősen megközelítette a nemzeti jövedelem növekedését. Fenyő felhasználásunk 1965—1971-ig — a nemzeti jövedelem 49⁰/₀-os növekedése mellett — 45⁰/₀-kal, lombos fafelhasználásunk viszont csupán kb. 4⁰/₀-kal nőtt.*

Az európai importáló országok fejenkénti fenyő fűrészáru fogyasztása és egy főre jutó nemzeti jövedelmének korrelációja alapján végzett számítás szerint *fejenkénti fenyő fűrészáru felhasználásunk már 1965-ben is magasabb volt a nemzetközi adatok alapján nemzeti jövedelmünk akkori színvonala mellett indokolt szintnél, 1971-ben pedig már majdnem 20⁰/₀-kal meghaladta azt.*

A fogyasztás gyors, a nemzetközi tapasztalatokat meghaladó ütemű növekedése, és gazdasági fejlettségünk mellett indokoltnál magasabb színvonala ellentétben áll fenyő ellátásunk belföldi forrásainak szűkös voltával, azzal a ténynyel, hogy erdőterületünknek csak kb. 10⁰/₀-át, az 1971. évi összes bruttó fakitermelésnek csak mintegy 5—6⁰/₀-át szolgáltatták a fenyők. Emiatt *fenyő felhasználásunknak 1971-ben 93⁰/₀-át, hosszú távlatban is döntő hányadát importból kell fedezni.*

Az ellátás terén a III. ötéves tervidőszak folyamán még az importkiszolgáltatottság sem okozott különösebb problémát, mert szovjet relációból a megnövekedett igényeket is kedvező feltételek mellett, nehézség nélkül ki lehetett elégíteni. Ugyanakkor a fenyőhelyettesítésre alkalmas egyéb fatermékekben meglehetősen szűkös ellátási helyzet uralkodott. A III. ötéves tervidőszak végén azonban már előrelátható volt, hogy a szocialista import-bázisra felépített 1968. évi faárrendszer életbeléptetése, s ezzel egyidejűleg az „erdőben szegény, fában gazdag ország vagyunk” jelszó, a fenyő és lombos fatermékekre egyaránt, differenciálás nélkül értelmezett fabőség hirdetése nem a valóban bőségben

* A cikk az OEE Kereskedelmi Szakosztálya és az ERDÉRT Csoport szervezésében 1972. április 17-én tartott fenyőhelyettesítési értekezleten elhangzott előadást közli. Egyes felvetéseit az azóta történt inézkedések már megvalósították, másokra nézve ezek folyamatban vannak.

rendelkezésre álló belföldi lombos faanyagok, hanem a majdnem kizárólag importból származó fenyőfeleségek felhasználásának olyan nagyarányú és gyors növekedését vonta maga után, amelyet hosszabb távon már csak tőkés relációból lehet kielégíteni. Ezért *a mai helyzetben már népgazdasági érdekből, a tőkés devizamérleg indokolatlan megterhelésének megelőzése végett is, sürgető kényszer a fenyő felhasználás* — nemcsak a fűrészáru, hanem az egy millió m³-t megközelítő hengeres választékok (építőfák, bányafa stb.) — *növekedési ütemének közgazdasági eszközökkel történő fékezése.*

A MŰSZAKI BÁZIS

Ennek a sürgető kényszernek azonban csak akkor lehet eleget tenni, s a fenyőhelyettesítést előmozdító, közgazdaságilag minden tekintetben megalapozott intézkedéseket csak akkor lehet kidolgozni, ha

- egyrészt *műszakilag és mennyiségileg* kellő részletességgel fel vannak tárva a helyettesítés lehetséges területei és módozatai,
- másrészt biztosítva van *a helyettesítés anyagi háttere*, s a műszaki követelményeknek megfelelő minőségű, és összetételű helyettesítő anyagok kellő mennyiségben rendelkezésre állnak.

A fenyőhelyettesítési program eredményességének tehát egyik legfontosabb feltétele a kellő műszaki előkészítés. Ennek keretében

- konkrétan és részleteiben fel kell tárni azokat a felhasználási területeket, amelyeken a fenyőnek más belföldi anyagokkal történő helyettesítése műszakilag egyáltalán lehetséges,
- meg kell határozni e területek fenyő felhasználási volumenét, és helyettesítő anyag igényét, valamint a jelenlegi árarányokból levezetett helyettesítési egyenértékszámait,
- konkrétan (fafajonként, cikkenként) meg kell határozni a helyettesítő anyagok gyártmányfejlesztése, s a gyártás műszaki-technikai bázisa iránti követelményeket.

Ezen ismeretek alapján lehet kidolgozni a tudatos fenyőhelyettesítés komplex programját, a helyettesítő anyagok gyártás- és gyártmányfejlesztésére, valamint a helyettesítés közgazdasági szabályozására is kiterjedően.

Sajnos, el kell ismerni, hogy *ezen a téren meglehetősen nagy lemaradásban vagyunk.* Ennek ellenére biztonsággal állíthatjuk, hogy *jelenleg is rendelkezünk olyan széles körű ismeretanyaggal, amely lehetővé teszi, hogy a fenyőhelyettesítési program beindítását ne halasszuk tovább, hanem legalább a kezdeti intézkedéseket haladéktalanul megtegyük.*

Ezt azért is hangsúlyozni kell, mert vannak, akik azt állítják, hogy a fenyő fatermékek és a belföldön rendelkezésre álló helyettesítő anyagok között nincs, vagy csak nagyon szűk körű a helyettesítési kapcsolat, ezért — úgy vélik — nem is indokolt a fenyő felhasználást közgazdasági eszközökkel fékezni. Ezt a megállapítást azonban a jelenleg rendelkezésre álló ismeretanyag alapján is cáfolhatjuk:

- ipari ládagyártáshoz (üveg, gépláda, konzervláda stb.) kb. 100 ezer m³,
- építési helyek bekerítéséhez szintén több ezer m³,
- faházgyártáshoz 20—25 ezer m³,
- hajópadlógyártáshoz 40—50 ezer m³,

- zsaluzáshoz 100—110 ezer m³,
- rakodólapgyártáshoz 5—10 ezer m³,

évente összesen legalább 200—300 ezer m³ fenyő fűrészárut használnak fel olyan területeken, ahol a helyettesítés lehetősége nem kétséges. E lehetőség realizálása kétségtelenül a helyettesítő anyagok számottevő gyártmányfejlesztését és bizonyos műszaki bázis megteremtését teszi még szükségessé. A gazdaságos helyettesítés lehetősége azonban nem kétséges.

Az ERDÉRT Vállalatra vár az a szerep, hogy a teljes fenyőforgalom feletti áttekintés birtokában a további részletes feltáró munkát elvégezze. Ennek alapján a kutatási intézmények, majd a tervező intézetek és a termelő vállalatok feladata lesz, hogy a nemzetközi tapasztalatok átvételével, a hazai faanyagokra alkalmazott további kutató és tervező munkával, majd széles körű műszaki és áru-propagandával széleskörűen megalapozzák komplex fenyőhelyettesítési programukat.

AZ ANYAGI BÁZIS

A helyettesítés anyagi feltételeit tekintve ma már meggyőződéssel állíthatjuk, hogy *a belföldi termelés volumene a helyettesítéshez reális bázist ad:*

- Összes nettó fakitermelésünk 1968—71-ig, 3 év alatt 18⁰/₀-kal nőtt, s 1971-ben meghaladta az 5,3 millió m³-t.
- A fenyőhelyettesítés tekintetében elsősorban számításba vehető nyár fakitermelés 3 év alatt 470 ezer m³-ről 600 ezer m³-re nőtt, és 1975-ben eléri az 1 millió m³-t.
- Forgácslap-termelésünk az 1968. évi 45 ezer m³-rel szemben 1971-ben már meghaladta a 80 ezer m³-t, 1972-ben elérte a 105 ezer m³-t, 1973-ban pedig a 160 ezer m³-t is meg fogja haladni.
- Farostlemez-termelésünk a jelenlegi 48 ezer m³-ről 1973-ban kb. 80 ezer m³-re, 1974-ben pedig már 110 ezer m³-re növekszik.

A termelés jelenlegi helyzete és realizáltak tekinthető perspektívája, valamint egyes termékekben (forgácslap stb.) máris jelentkező árufelesleg tehát — bizonyos műszaki fejlesztési feladatok megvalósítását feltételezve — biztonságos bázist ad a fenyőfogyasztás növekedését fékező, s a helyettesítést előmozdító közgazdasági intézkedésekhez.

A közgazdasági szabályozás legfontosabb eszköze — a fenyőhelyettesítés terén is — az ár. Ezért elsősorban árintézkedéssel, *a jelenlegi árak módosításával, szükség esetén a jövedelemszabályozás egyéb eszközeivel kell olyan jövedelemarányokat kialakítani, amelyek a fenyőhelyettesítést előmozdítják.*

A helyettesítést célzó közgazdasági szabályozásnak elsősorban *a felhasználásra* kell hatást gyakorolnia, emellett azonban ki kell terjednie a *forgalmazás* és a *termelés területére* is. Az erdősítéstől kezdve a fakitermelésen és feldolgozáson keresztül a végső felhasználásig *a fagazdaság egész vertikumát átfogó egységes rendszert kell alkotnia, amely a helyettesítés előmozdításával egyidejűleg a helyettesítő anyagok megtermelését és forgalmazását is a célnak megfelelően biztosítja, s lehetővé teszi egész fafogyasztási struktúránk, hosszabb távon pedig termelési szerkezetünk átalakítását is.*

a) *Az erdősítésben nyilvánvalóan nem a fenyőhelyettesítés, hanem a fenyőtelepítés előmozdítása, távlati fenyőellátásunk javítása a cél. Ezt — úgy vélem — erdősítési elszámolási rendszerünk eredményesen szolgálja.*

A befejezett erdősítések jelenlegi egységára az árbevételhez viszonyítva — a közvetlen költségeken felül — átlagosan 22⁰/₀,

lucfenyő erdősítésnél	33%
erdeifenyő erdősítésnél	46%
feketefenyő erdősítésnél	40%

rezsi és nyereség fedezetét biztosítja. A tisztítási egységáruk — számításunk szerint — ugyancsak a feladatok végrehajtására ösztönöznek. Így az erdősítés és erdőnevelés terén a közgazdasági szabályozás a cél elérését biztosítja. E tekintetben az újabb felvetések alapján inkább a túlzott ösztönzés mérséklésére, a fenyő erdősítések, mindenekelőtt a feketefenyő erdősítés egységáruának csökkentésére lesz szükség.

b) *A fakitermelésben* a szabályozásnak szintén nem a fenyőhelyettesítésre, hanem a fenyő termelési lehetőségek kihasználására és a fenyőt helyettesítő lombos anyagok termelésére, valamint a fenyőt helyettesítő ipari termékek nyersanyag-szükségletének biztosítására kell ösztönöznie.

Ezen a téren az erdőfenntartási járulék-rendszer a szükséges termelői érdekeltséget látszólag teljeskörűen biztosítja:

- A jelenlegi rendszerben a fenyő- és nyárfakitermelés, ezen belül is a rönktermelés jövedelmezősége minden jelentős főfafaj jövedelmét meghaladja. Így a szabályozás kétségtelenül a termelés kívánatos irányú növelésére ösztönöz.
- A járulék-kedvezményi rendszer a helyettesítés tekintetében döntő szerepet játszó farostlemez- és forgácslapgyártás nyersanyag-szükségletének fedezésére kényszerít.

A látszólagos kiegyensúlyozottság ellenére *a jelenlegi szabályozás a rostfa-ellátás terén — különösen az igények növekedésével — súlyos problémákat idézhet elő.*

A rostfa-tűzifa választékok ára ugyanis jelenleg közismerten a termelés közvetlen költségeit sem fedezi. A jelenlegi rendszer a rostfa-szükséglet kielégítésére irányuló termelői érdekeltséget meghatározott összegű járulék-többlet előzetes kivetése, majd annak a rostfa értékesítés után elszámolható kedvezmény formájában történő visszajuttatása, tehát gyakorlatilag a fatermelés belső jövedelemarányainak módosítása, a rostfa-termelésnek látszólag jövedelmezővé tétele révén oldja meg. Ez azonban azt jelenti, hogy *a nem jövedelmező rostfa-termelésnek a szükségletek kielégítése érdekében szükséges növelése, s a jövedelmező iparifaválasztékok arányának csökkentése — a szabályozórendszeren keresztül érvényesülő kényszerhatás következtében — a vállalati jövedelemszint és a fejlesztési források csökkenését vonja maga után.* Ezáltal megakadályozza a fakitermelésnek a növekvő igények kielégítéséhez szükséges mértékű növelését, mert a jövedelem csökkentése miatt nem biztosítja az eszközbővítés pénzügyi fedezetét. Ezért *a probléma tartós rendezése a rostfa-árak emelését teszi szükségessé.*

c) *A ffeldolgozásban* a fenyőhelyettesítés irányában ható közgazdasági szabályozás háromrétű, meglehetősen összetett problémát vet fel. A szabályozással biztosítani kell

- egyrészt a rendelkezésre álló (belföldi és import) *fenyőanyagok*,
- másrészt a hazai *lombos faanyagok* feldolgozását,
- végül a fenyőt helyettesítő *ipari termékek* gyártásának növelését.

Ezen a téren *elsősorban a lombos ffeldolgozás jövedelmezőségének javítására van szükség.* A tapasztalat szerint a jelenlegi jövedelemarányok és a lombos ffeldolgozás veszteséges volta a termelőket a fenyőfeldolgozás irányába tereli, s nem biztosítja a belföldi termelési lehetőségek és a meglévő feldolgozó kapacitások kihasználását.

Az erdőgazdaságok 1971. évi utókalkulációja szerint a lombos fafeldolgozás 7% veszteséget mutatott, a fenyőfeldolgozás nyeresége — ugyancsak az árbevételekhez viszonyítva — is csak mintegy 8%. A fenyőfeldolgozás aránylag alacsony jövedelmezőségének csökkentése veszélyeztetné a kedvező feltételek mellett beszerezhető import nyersanyagok feldolgozását, ezért a problémát a lombos fűrészipari termékek árának emelésével kell megoldani. Az áremelés azonban természetesen nem érintheti a fenyővel helyettesítési kapcsolatban levő termékeket (nyár, akác, cser fűrészáru stb.). Ezek árának emelése rontaná a helyettesítési arányokat, s gátolná a fenyőhelyettesítést.

A helyettesítő termékek gyártásának előmozdítása — a szükséges kapacitások megteremtésén kívül — szintén ezek jövedelmezőségének javítását, illetve legalább az eddigi jövedelmezőségi szint fenntartását tenné szükségessé. Ez azonban — a rostfaárak emelése miatt — a farostlemez és forgácslap vonatkozásában sajátos problémát okoz.

- E termékek jövedelmezőségi szintjének csökkentése a folyamatban levő beruházásokkal összefüggő pénzügyi kötelezettségek, s az érdekelt vállalatoknál visszatérően jelentkező bérfejlesztési problémák miatt sem lehetséges. Ezért a rostfa áraknak a távlati nyersanyagellátás biztonsága érdekében indokolt emelését nem lehet a farostlemez- és forgácslapgyártás jövedelmezőségének csökkentésével ellensúlyozni.
- A tőkés piaci árviszonyok a termékek (farostlemez, forgácslap) árának emelését, s ezáltal a rostfa-áremelésnek a felhasználókra való továbbhárítását indokolják. Ez azonban a fenyőhelyettesítés ellen hatna, gátolná a termelés nagyarányú bővítése miatt egyébként is feltétlenül szükséges piacbővítést.

Az ellentmondás feloldása szükségessé teszi a rostfa áremelés hatásának termelési dotációval, vagy a jövedelemszabályozás módosításával — legalább átmenetileg — a költségvetés terhére történő ellensúlyozását. (A helyettesítési arányok javítása érdekében szükséges, s az import bekerülési árak emelkedése miatt is indokolt fenyőáremelés ennek fedezetét megteremtheti.)

d) A felhasználás területén a helyettesítést — a műszaki feltételek megteremtésén kívül — szintén megfelelő ár- és jövedelem-arányok kialakításával kell elősegíteni.

A fenyőfelhasználás gyorsütemű növekedése, és a helyettesítésre alkalmas belföldi anyagokban egyre növekvő feleslegek azt bizonyítják, hogy a jelenlegi árarányok a helyettesítést nem támasztják alá, sőt az ellen hatnak. A belföldi termelés jövedelmezősége rendkívül alacsony, a termelési lehetőségek kihasználását is veszélyezteti. Ezért a helyettesítő anyagok árát nem lehet csökkenteni. Az arányokat a helyettesítés érdekében a fenyőárak emelésével kell javítani.

A fenyőárak emelését egyébként eddigi árbázisunk megváltozása, a szocialista fenyő-importárak emelése, s a tőkés piaci árviszonyok is egyértelműen alátámasztják.

A szocialista import áremeléséből, a beszerzési források változásából eredő és egyéb, összesen mintegy 470 millió Ft többletköltséget 1972-ben a költségvetés átmenetileg magára vállalta. A jelenlegi helyzet hosszabb távon történő fenntartása azonban nem lehetséges, de nem is lenne indokolt, mert a felhasználókban hibás értékítéletet állandósítana. Árendszerünk alapelveinek megfelelően a társadalmi ráfordításoknak az importárak emelkedésével összefüggő növekedését is az árakban kell érvényesíteni, s az importárak emelését tovább kell hárítani a felhasználókra. A fenyőrönk, papírfá, bányafa és a fenyő építőfák, valamint a fenyőfűrészáru és bányadeszka árát 12—30%-kal, a helyettesítési lehe-

tőségek szerint differenciáltan (az állványpalló árát pl. legalább 30⁰/₀-kal) fel kell emelni.

Az áremelést a *tőkés piaci árviszonyok* is alátámasztják:

- az osztrák importból származó fenyőfűrészáru bekerülési ára 66⁰/₀-kal,
- a fenyőfűrészáru export átlagos eladási ára a magyar határon 10—25 százalékkal,
- a lucfenyő papírfá export eladási ára kb. 34⁰/₀-kal magasabb mint a jelenlegi belföldi árszint.

A fenyőáremelés árrendszerünk alapelveivel összhangban — egyes belföldi fatermékek árkorrekcióját is figyelembe véve — az árarányokat a helyettesítést elősegítő irányban javítja, s feltehetően a felhasználás minden területén, az építőiparban, a bányászatban és a papíriparban is elősegíti majd a fenyőhelyettesítést.

e) A *forgalmazás* a fenyőhelyettesítés irányában ható közgazdasági szabályozás tekintetében a legproblematicusabb terület. A fenyőfatermékek forgalmazását ugyanis túlnyomórészt az ERDÉRT Vállalat végzi. Ennélfogva a Vállalat érdekeltégi rendszere döntő szerepet játszik a fenyőhelyettesítésben, annál is inkább, mert a Vállalat árbevételeinek több mint 60⁰/₀-a a fenyőfatermékek belföldi forgalmazásából származik. A fenyőfatermékek belföldi értékesítésére ösztönző jövedelemarányok a Vállalatot arra kényszerítenék, hogy — saját érdekében — a fenyőhelyettesítés ellen ható propagandát folytasson. A *fenyőhelyettesítés előmozdításának egyik felétele tehát az ERDÉRT Vállalatnál a belföldi fenyőértékesítés ellen ható jövedelemarányok kialakítása*. Ezért is a közgazdasági szabályozás lényeges elemének kell tekinteni.

A fenyőfelhasználás növekedésének fékezését és a fenyőhelyettesítést célzó program a műszaki, anyagi és közgazdasági feltételek ilyen komplex rendszerében lehet csak eredményes.

Халас А.: ОБЩЕХОЗЯЙСТВЕННЫЕ УСЛОВИЯ ЗАМЕЩЕНИЯ ХВОЙНЫХ

Хвойные породы составляют у нас основную часть промышленного лесопотребления, несмотря на то что в заготовке леса хвойные составляют только 5—6%. Для своих нужд основную часть хвойной древесины импортируем. Положение это установилось преимущественно в последние годы и для улучшения его необходимо предпринять соответствующие меры. Общехозяйственными мероприятиями можно в основном снизить темпы увеличения. Провести эти мероприятия можно будет только тогда, когда будет полностью разработан вопрос, связанный с замещением хвойных и будут предоставлены средства для её осуществления. Для замещения хвойных реальную основу составляет отечественный объём производства. С изменением настоящих цен и других способов регулирования дохода, необходимо сейчас выработать такие условия, которые способствовали бы замещению хвойной породы. С поднятием цен, в основном на балансы, можно стимулировать в лесозаготовках возможность использования хвойных. В деревообработке необходимо главным образом стимулировать переработку лиственных пород и производство изделий, заменяющих хвойные породы. В области использования заменителей хвойных, пропорцию цен можно улучшить, если увеличить цену хвойных пород. Необходимо ограничить использование отечественной хвойной древесины.

Halász, A.: ECONOMIC CONDITIONS OF THE SUBSTITUTION FOR CONIFEROUS TIMBER

Though the total volume of our felling contains only 5—6 percent of coniferous timber, coniferous wood products represent the main part of our industrial wood consumption. Thus most of our softwood needs has to be imported. Consumption and requirements for coniferous timber products has been and is permanently growing. That of the domestic hardwoods, however, is stagnating. This tendency is harmful to the whole economy, thus it has to be stopped, primarily by economic means. These measures, however, can only be taken, when the possibilities and conditions of the substitution for softwoods were analyzed and determined in the most possible detail, and an abundant supply with substituting were ensured. Domestic timber production affords a real basis for the substitution. The main task is now to modify the prevailing price and income relations in order to promote substitution. The author examines the prevailing economic conditions in each phase of the timber economy in respect of whether the serve for or against a better domestic supply with softwoods and the substitution for coniferous timber. Concerning *plantations*, the prevailing financial system with its extra-premia for coniferous plantation, on the long-run helps to ensure the increase of our domestic softwood supply. As far as *felling* is concerned, coniferous pulpwood prices have to be increased in order to give a proper impetus on the utilization of felling possibilities. In *timber processing* the production of sawn hardwood and other substituting materials (e. g. panel products) has to be promoted by the modification of the prevailing price and tax relations. In the field of *consumption* substitution for softwood can only be promoted by the increase of softwood prices and thus modifying the prevailing price relations. Finally in the field of *trade* the taxation system and the income structure of the trading companies has to be modified in favour of the domestic and against the imported softwood products.